

Savaş – Barış ve Alfred Nobel

Güler Işın

guler_1s1n@yahoo.com

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

İnsanoğlu tarihin başlangıcından beri, hiç bitmeyen bir kargaşa içindedir. Sürekli amaçlarına erişebilmek için mücadele vermektedir: Yaşamak, soyunu sürdürebilmek, yiyecek bulmak, barınacak yer sağlamak... Tarih ilerledikçe, yaşamak ve soyunu sürdürebilmek adına başlatılmış olan bu mücadeleler gitgide amacından şaşmış; insanlar kendilerini, ailelerini diğer insanların hayatlarını görmezden gelip, bir avuç toprak uğruna katliamlar yapmaya başlamışlardır. Savaşlar, dünyanın en önemli ögesi haline gelmiştir zamanla. İnsanlar çocuklarına ilk olarak bu savaşların tarihlerini öğretmeye başlamışlardır. Militarizmin getirmiş olduğu savaş etrafında yeniden yapılanma ilkesi, "katiller"i gitgide "kahramanlar" a dönüştürmeye başlamıştır. Günümüzde artık barış değil, savaş ödüllendirilmektedir. En çok prim yapan filmler savaş teması üzerine kurulmuş olanlardır. Gerek efektleriyle, gerek oyuncularıyla, gerekse senaryolarıyla seyirciler sinema salonlarına çekilmekte, savaş olağan bir şey gibi gösterilmektedir.

Savaş, birçok dilde birçok şekilde ifade edilmektedir: "Savaş", "war", "la guerre",... Savaş günümüzde birçok şekilde tanımlanabilmektedir: Devletler arası silahlı çatışma, bu çatışmayı yönetme sanatı, insanlar arasındaki kavga- düşmanlık... Peki savaşın gerçek anlamı nedir? Evet, yukarıdaki şekilleriyle savaşın birçok mekanik tanımını yapmak mümkündür. Ancak, savaş bir iki kelimeyle tanımlanıp geçilebilecek kelimelerden değildir. Dünya tarihinde yaşanmış binlerce savaş, yukarıdaki tanımlardan birine veya birkaçına rahatlıkla uydurulabilir. Ancak savaşın insanlardan alıp götürdüğü şeyler, tüm dillerdeki tüm kelimeler bir araya gelse de anlatılabilir mi acaba? Kaybedilen hayatlar; sakatlanan, ailesini, evini, yurdunu, arkadaşlarını, hatta dolayısıyla akıl sağlığını kaybeden savaş mağdurları için savaşın birkaç kelimeyle açıklanabileceğini, tanımlanabileceğini iddia etmek pek de kabullenilebilir bir yaklaşım sayılamaz.

İşte bu bağlamdan bakıldığında; günümüz insanı yavaş yavaş savaşın ne anlama geldiğinin, insanlar için nelere mal olduğunun farkına varmaya başlamıştır. Savaşın etkilerinin bilincinde olan insanlar gitgide artmaktadır.

İsviçreli bir hümanist olan Jean Henri Dunant, Kızılhaç Örgütü'nün kurucusudur. (1) "TUTTI FRATELLI" (Herkes kardeşdir) ilkesini benimseyerek; bütün ülkelerde, ırk ya da din ayrımı gözetmeksizin savaş ve barış zamanında çekilen acıları dindirmeye çalışacak gönüllü yardım dernekleri kurulmasını önermiştir. (12)

M. Luther King, Jr.

Martin Luther King, Jr. siyah insanlarla beyaz insanlar arasında ayrım yapılan bir dünyada büyümüş, hayatı boyunca bu ve benzeri eğilimleri engellemek için çalışmış ve hayatını yine bu çabaları yüzünden bir suikast sonucu kaybetmiştir. King, siyahilerin seçim hakları, ırk ayrımını kaldırma, daha iyi bir eğitim ve yerleşim için güneyde pek çok aktivite düzenlemiştir. Bütün insanlara yasalar önünde eşit davranılma haklarının olduğunu söylemiş, birçok insanı bu haklara inandırmıştır. (3) King'in bütün bu mücadeleleri 1964 yılında Amerikan Kongresi'nce kabul edilen bir yasayla sonuçlanmış, ırk ayrımına bu kanunla en azından yasal olarak bir son verilmiştir. (13) Her yıl Ocak ayının üçüncü Pazartesi günü; Dr. Martin Luther King, Jr.'ın doğumunu, yaşamını ve gerçekleştiğini göremediği hayalini kutlamak için tatil olur. Bugün, King'in haksızlığa, savaşa ve eşitsizliğe karşı verdiği mücadeleyi ve ırkların özgürlüğü, eşitliği ve saygınlığı için verdiği savaşı hatırlama günüdür. (2)

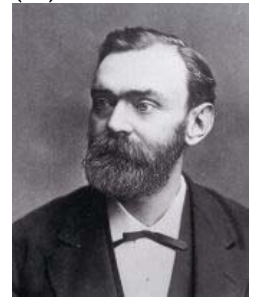
Peki insanlığın bu kişiler için yaptıkları ne var? Yani onları inandığı düşünceleri savunduğu için öldürmek dışında...

1901 yılından beri her sene beş kişi, dünyaya fizik, kimya, tıp, edebiyat ve barış alanında yaptıkları katkılardan dolayı çok büyük bir ödüle layık görülmektedir. 1901'de beş alanda verilmeye başlanan bu ödüller, 1968 yılından bu yana altı alanda - fizik, kimya, tıp, edebiyat, barış ve ekonomi - verilmektedir. (12)

Bu ödüller gerekli olan mali fonu, ismini almış olduğu ünlü fizikçinin bırakmış olduğu mirastan sağlamaktadır: Alfred Nobel. Alfred Nobel'in bu dünyaya katmış olduğu iki büyük şey vardır: İlki savaşların en önemli araçlarından biri olan dinamittir; ikincisi ise Nobel Ödülleri'dir, ki bu ödüllerin verildiği alanlardan biri, insanları savaşı engellemeye itmek amaçlı verilmektedir.

Bugün kendi adıyla verilen Nobel Ödülleri ile tanınan Alfred Nobel, 1 Ekim 1833'te iflas etmiş bir iş insanının oğlu olarak dünyaya gelmiştir. (14) Alfred Nobel'in babası, eğitimi olmayan kendi kendini yetiştirmiş mucit bir kimyacıydı. Bu mucit babanın yaşamı borçlanmalar ve iflaslarla geçti. Gırtlığına kadar dayanmış borçlardan nasıl kurtulacağını düşündüğü sırada karlı bir iş olanağı çıktı ve St. Petersburg'a gitti.

1937'de Alfred henüz 4 yaşında bir çocukken babası Immanuel Nobel, Saint Petesburg'a taşınır ve burada bir mayın fabrikası kurar. St. Petesburg'da kurduğu ilk atölyeyi gene batırıp iflas eder. Ailesini ancak beş yıl sonra yanına alabilir. (10) Alfred Nobel, zayıf

Alfred Nobel

bünyeli bir çocuk olduğu için okula gidemez ve evde özel dersler almaya başlar ve en çok kimyada başarı gösterir. (11)

Bu esnada babası, daha büyük bir atölye kurar ve sualtı mayını yapmayı başarır. Bu ürünü Rus Deniz Kuvvetleri'ne bol miktarda satar. 1853-1856 yılları arasında Kırım Savaşı sırasında sattığı mayınlarla atölyesini büyütüp fabrikaya dönüştürür. Ancak savaştan sonra mayın satışı kesildiğinden Immanuel Nobel bir kez daha iflasla yüz yüze gelir ve eşini de alarak Stockholm'e geri döner.

Rusya'da fizik- kimya eğitimi gören Alfred Nobel, daha sonra Stockholm'e döner ve kimya çalışmalarını babasının laboratuvarında yürütür. Nitrogliserini geliştirerek 1864'te patlayıcı üretimine başlar. 1866'da dinamitin patentini alır. (4) Dinamitin bulunmasıyla endüstriyel ve teknik alandaki atılımlar hız kazanır. Bu hız Alfred Nobel'e büyük gelir olanağı sağlar. Dinamiti bulduktan sonra boş durmayan Alfred Nobel; Stockholm, Hamburg, Ardeer, Paris, Karlskoga ve San Remo'da laboratuvarlar kurar. Sadece patlayıcıyla kalmayıp; latik teknolojisini, suni deri gibi sentetik maddeleri de geliştirir. Öldüğü zaman 355 patentin sahibidir. Yirmi ülkede 90 fabrika kurmuştur. Mucitliğini başarılı ve dinamik iş insanlığıyla pekiştiren Alfred Nobel, dünya ekonomisinde halen önemli rol oynayan şirketler kurmuştur. İngiltere'de "Imperial Chemical Ind" (ICI), Almanya'da "Dynamit Nobel", Fransa'da "Société Centrale de Dynamite", Norveç'te "Dyne Industrier" o dönemde kurulan şirketlerden bazılarıdır. Yaşamının son yıllarında Bofors'u satın almıştır. (10)

Dinamiti bularak çığır açan, bıraktığı vasiyetname ile uzun vadeli düşünen biri olduğu belli olan Alfred Nobel gerçekten kimdir peki?

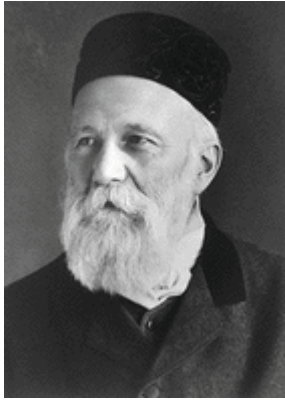
Pek çok kimsenin ruhsuz ve gaddar olarak tanımladığı Alfred Nobel'in bir dahi olduğunu herkes kabul ediyor. İsveççe, Rusça, Almanca, İngilizce ve Fransızca'yı mükemmel konuşuyor, okuyor ve yazabiliyordu. Toplumunu etki altına alabilecek bir gücü olduğu söyleniyormuş, ama o topluluk içine girmekten hiç hoşlanmazmış. (14)

Alfred Nobel, anlaşılması zor bir insanmış. Yaşamını kuvvetli bir patlayıcı bulmaya adanmıştı. Ancak bulacağı maddenin insanları öldürmek için değil, ekonomik kalkınma için kullanılması gerektiğini düşünmekteydi. Üstelik Avrupa'da gelişmekte olan barış hareketine derin bir ilgi duymaktaydı. Hem tahrip edici bir patlayıcı bulmaya çalışmak, hem de barış hareketlerine ilgi duymak... Birçok kişiye göre, ki bunların arasında Albert Einstein da vardır, Alfred Nobel, dinamitin icadı sırasında yaşanan patlamada ölen kardeşinin vicdan azabı yüzünden, tüm servetini insanlığa hizmet edenlerin ödüllendirilmesi amacıyla harcanması için bağışlamıştır. (10) Ancak Nobel, dinamit konusunda başından beri yapılmakta olan eleştirileri hiçbir zaman kabul etmemiştir. Dinamitin altyapı oluşturmada, endüstride, tarımda kullanıldığını; barışçıl amaçlara hizmet ettiğini savunmuştur. Dünyada barışı garanti altında tutabilecek tek şeyin de kimsenin kullanmaya cesaret edemeyeceği korkunç silahlar olduğuna inanarak, bu bağlamda dünya barışını garanti altına aldığını savunmaktadır.

Barış için düzenlenen konferanslara "canı sıkıldığı için" katılmaz, sadece para yardımı yapmakla yetinirmiş. Barış konferansları için çaba harcayan bir dostunun yapmış olduğu konferans çağrısına şöyle cevap vermiştir:

"Dünya barışı için benim fabrikalarım, senin fabrikalarından daha yararlıdır. Dünyadaki orduların birbirlerini bir saniyede yok edebilecekleri gün tüm uluslar öylesine dehşete düşeceklerdir ki, bir daha asla ordu kurmaya cesaret edemeyeceklerdir." (11)

Kimilerine göre Alfred Nobel'in hayatını, 1888 yılında bir gazetede yayımlanan yanlış bir haber değiştirdi. Alfred Nobel, 1888 yılında gazetede kendi ölüm haberini okudu. Başlık "Ölüm Taciri Öldü" olarak atılmıştı. Haber ajanslarına ulaşan haber, Alfred Nobel'in ağabeyi olan Ludwig Nobel'in ölüm haberiydi. Ancak bu yanlış anlama Alfred Nobel'in hayatını değiştirmeye yetecek bir olayla sonuçlanmıştı. O gelecekte bir "ölüm taciri" olarak anılacaktı. Barış için çaba gösterirken, silah tacirliğinden para kazanıyordu ve bu bir gün insanların onun ölüm haberini "Ölüm Taciri Öldü" başlığı altında okumalarına sebep olacaktı. (7) Yaşamı boyunca "gaddar ya da ruhsuz" olarak nitelendirilen Alfred Nobel, ölümünden sonra tüm servetini ödüllere bıraktığı için "deli" yakıştırmasına belki de bu olayların sonucunda maruz kaldı. Vasiyetin açıklanmasından sonra, İsveç Kralı, İsveç Bilimler Akademisi ve tıp ödülü hakkında karar veren Karolinska Enstitüsü bu olaya tepki gösterdi. Kral vasiyeti yargı yoluyla bozdurmak için Nobel'in yeğeni Emanuel'i Rusya'dan çağırırdı. Ancak Emanuel, amcasının vasiyetini beğendiğini söyleyerek Kralı dinlemedi ve Nobel Ödülleri'nin önünü açmış oldu. (14)

Jean Henri Dunant

Nobel'in bırakmış olduğu büyük miras 103 yıldır dünyaya somut katkısı olan insanlara dağıtılmakta. Fizik, kimya ve iktisat dalındaki Nobel Ödüllerini kimin hakkettiğini, İsveç Bilimleri Akademisi belirlerken; tıp alanındaki ödülün sahibini Stockholm Karolinska Enstitüsü; edebiyat alanındaki ödül sahibini Stockholm Akademisi; Nobel Barış Ödülü'nün sahibini ise Norveç Storting'in seçtiği beş kişilik bir komisyon belirlemektedir. (4)

Günümüzde Nobel Ödülleri daha çok layık görüldükleri kişiler bağlamında kamuoyunda yankı yaratmaktadır. İlk olarak Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen kişi

Jean Henri Dunant'tır. Kızılhaç'ın kurulması sırasında yaptığı harcamaların O'nu iflasa sürüklediği, ortaya atılan iddialardandır. Ancak bilinen bir şey vardır ki, hayatının bir kısmını İsviçre'de yaşlılar için oluşturulmuş küçük bir evde, çok kısıtlı bir gelirle geçirmiştir. Daha sonra kendisine layık görülen Nobel Ödülü'nün tamamını hayır kurumlarına bağışlamıştır. (8)

Benzer bir şekilde; Martin Luther King, Jr. ırk ayrımına son vermek amacıyla yaptığı çalışmalar sebebiyle, 1964 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüş ve Nobel Barış Ödülü'nü almış en genç insan olma ayrıcalığını kazanmıştır. (13)

Kosta Rika Başkanı Oscar Arias ise, Orta Amerika Devlet Başkanları arasında işbirliği sağlamak ve bazı kanlı savaşları önlemek gerekçesiyle 1987 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. (9)

"Uluslararası Kızılhaç Komitesi", 1944'te ve 1963'te olmak üzere, iki kere Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. 1938'de "Nansen Uluslararası Bürosu", 1969'da "Uluslararası Çalışma Örgütü", 1965'te "Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF)", 1934'te "Milletler Cemiyeti Silahsızlanma Konferansı", 1910'da "Daimi Barış Bürosu", 1977'de "Uluslararası Af Örgütü" Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür.

Nobel Barış Ödülü verildiği günden bugüne kadar, toplamda 13 defa sahibini bulamamış, o sene ödül için ayrılan fon Nobel Barış Ödülü Vakfı'na aktarılmıştır. (12)

Ödüle layık görülen bütün isimler, kendi dünya görüşleri çerçevesinde dünya barışına katkıda bulunmaya çalışmış; bu bağlamda Nobel Barış Ödülleri'ni dağıtan komite tarafından takdir edilerek Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüşlerdir. Ancak, elbette ki aldıkları bu ödüller kimi çevrelerce kabul görmemiş, bu kimi zaman verilen ödüllerin üzerine gölge düşmesine; kararları veren komitenin tepki almasına sebep olmuştur.

Örneğin 2002 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Jimmy Carter'ın almış olduğu ödül eleştirilere maruz kalmıştır. Carter; Kuzey Kore'nin nükleer silahlardan arınma anlaşmasının imzalanmasında, Haiti'nin demokrasiye geçişinde, Bosna ve Sudan'da ateşkes sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Nobel Barış Ödülünü veren komisyona göre; bu icraatları onu demokraside önemli bir araç kılmıştır, kimi durumlarda askeri seçeneğe karşı ciddi bir alternatif oluşturan uluslararası pazarlıklarda önemli bir rol oynaması gerekçesiyle Carter Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Ancak kimi çevrelerce Carter'ın ödüle layık görülmesi hiç de uygun değildir. Kuzey Korelilerin nükleer program başlattığı, Haiti'nin askeri tehditten korktuğu için anlaşmaya yanaştığı (Amerikan askerleri yolda idi), Bosna'daki ateşkesin ancak bir kış boyu sürdüğünü, zaten kış şartlarının çatışmaları çok zorlaştırdığı iddia edilmiş ve verilen ödülün haksız olduğu savunulmuştur. (9)

Theodore Roosevelt

Diğer bir taraftan, tartışmalı Nobel Barış Ödülü sahiplerinden bir diğeri, yine Amerika Eski Başkanlarından biri olan Theodore Roosevelt'tir. Roosevelt, 1906 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Hayatı savaş ve sert politikalar üzerine kurulmuş olan Roosevelt'in bu ödüle layık görülmesi birçok kişi tarafından eleştirilmektedir. İlk olarak Federal Kamu Hizmet Komiserliği'nde, ardından New York Polis Müdürlüğü'nde çalışmıştır. McKinley başkanlığa seçilince Bahriye Bakanı Yardımcılığı görevine getirilmiştir. İspanya Savaşı'nın başlaması üzerine görevinden istifa ederek ilk gönüllü süvari alayını (Rough Riders) kurmuş ve bu alayla San Juan Savaşı'nda ün kazanmıştır. (5) Küba'da İspanyollarla karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır:

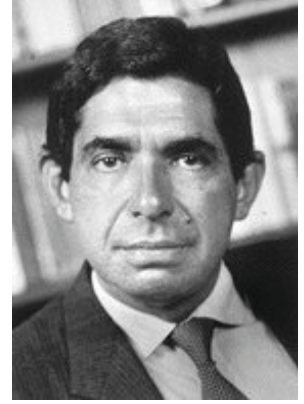
"Hepimiz o anın büyüklü etkisinde ve saldırının heyecanı içindeydik. Askerler etraflarından geçen kurşunlara aldırmadan bağıryor ve ileriye doğru atılıyorlardı... huşu içindeki o yüz ifadelerini hiç unutmuyacağım." (6)

Daha sonra New York valisi ve ABD Başkan Yardımcılığı görevlerine getirilmiş ve son olarak ABD Başkanı olmuştur. Başkanlığı süresince izlediği sert politikalar "Büyük Sopa" siyaseti olarak adlandırılmaktadır. Batı yarıküresindeki düzeni korumak hakkını kendi eline almıştır. Bu amaçla müdahale ettiği Japonya-Rusya Savaşı'nın bitirilmesinde katkıları olduğu için Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Başkanlıktan ayrıldıktan sonra, ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girişi sırasında, zamanın ABD Başkanı Wilson'a gönüllü bir tümen toplama önerisiyle gitmiş, önerisi kabul edilmeyince siyasetten çekilmiştir. (5)

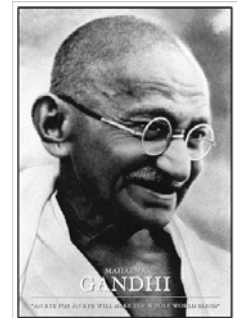
Aslında, 1938 yılında Nobel Barış Ödülü'nün sahibinin belirlenmesi sırasında yaşananlar, ödüllerin gerçekten şaibeli olup olmadığı sorusunu sorduran en somut örnektir.

İki aday var: Gandhi ve Hitler... Seçim çok zorlu olduğu için ödül "Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi"ne gidiyor.

Bir tarafta ideolojisini; şiddet karşıtlığı, sivil itatatsızlık, pasifizm, uzlaşmacılık, çilecilik, dinlere saygı ve teknoloji karşıtlığı üzerine oturtan Gandhi var. Diğer tarafta; binlerce,

Oscar Arias - Sanchez

Mahatma Gandhi

milyonlarca insanın ölümüne neden olan, tüm Avrupa'yı bir harabeye çeviren II. Dünya Savaşı'na neden olan Adolf Hitler var. Bu durum günümüz için kabul edilemez bir durum olabilir; fakat o zamanlar Amerikalı yazar Gertrude Stein, Mayıs 1934'te New York Times'ta Hitler'le ilgili şunları yazıyor:

"Bence barış ödülünü Hitler almalı, çünkü muhalefet ve mücadele unsurlarının tümünü Almanya'dan çıkarıp atıyor. Yahudileri çıkarıp atarak, demokratik ve solcu unsurları eleyerek, herhangi bir faaliyete vesile olabilecek her şeyi yok ediyor. Bu barış demek..." (6)

Adolf Hitler

1938'de, Time Dergisi Hitler'i "Yılın Adamı" ilan etmiş ve takdir dolu bir biyografisini yayımlamış. (6) Aynı "Yılın Adamı" birkaç yıl sonra milyonlarca insanı öldürmüştü.

Savaş ve barış, farklı çevrelerden ve bakış açılarından bakıldığında, insanları yanlış veya doğru yollara sevk edebilecek kavramlardır. Bir tarafta tüm hayatını barışa adanmış olan bir insan, diğer tarafta bütün benliğini soykırıma adanmış bir "Yılın İnsanı"...

Alfred Nobel gerçekten bir dahiymiş. Dinamitin mucidi olmasına rağmen barış isteyen bir insanmış. Umarım bıraktığı bu miras gerçekten barış için uğraşan insanlar için kullanılır. Eğer o komite kararsız kalmasaydı ve 1938 yılında Nobel Barış Ödülü'nü Hitler'e verseydi; sanıyorum ki Nobel Barış Ödülü'nün bugün hiçbir geçerliliği ya da saygınlığı kalmayacaktı.

Farklı bakış açıları olayları farklı görmemize yol açabilir. Ancak bu dünyada sadece tek bir barış vardır ve Benjamin Franklin'in de dediği gibi:

"Hiçbir zaman iyi bir savaş veya kötü bir barış yoktur."

Kaynakça

- (1) *Ana britannica*. İstanbul: Ana Yayıncılık, cilt 7, s. 520.
- (2) *Amerikan Büyükelçiliği*. (2003). Amerikan tarihinin ana hatları. Bölüm XII. <http://www.usemb-ankara.org.tr/OUTLINE/OUTLNT12.HTM>. [25 Nisan 2003]
- (3) *Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisi*. İstanbul. Gelişim Yayınları, cilt 11.
- (4) *Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisi*. İstanbul. Gelişim Yayınları, cilt 14, s. 8691.
- (5) *Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisi*. İstanbul. Gelişim Yayınları, cilt 16, s. 9914.
- (6) Ali, T. İtibarsız nobel. <http://www.ntv.com.tr/news/191640.asp?cp1=1>. [25 Nisan 2003]
- (7) Altın, A. T. (2002). Nobel mükafatı. *Milliyet*, 26 Mart 2002.
- (8) Ataman, A. D. (2003). Kızılhaç. <http://www.angelfire.com/jazz/drataman/redcross.htm>. [25 Nisan 2003]
- (9) Goldstein, J. (2001). *International relations, 4th edition*. New York: Longman.
- (10) İkiz, O. (2002). Alfred Nobel'in hüznü yaşamı. <http://ntvmsnbc.com/news/181747.asp?cp1=1#BODY>. [25 Nisan 2003]
- (11) Uçkan, G. (2001). Kim sever Alfred Nobel'i?. *Bütün Dünya*. (41), 71-75
- (12) Wasson, T. (ed.). (1987). *Nobel prize winners*. New York: The H. W. Wilson Company.
- (13) (2003) Martin Luther King, Jr. <http://mehdiaga.sitemynet.com/YAZILAR/DünyaLiderleri/Luther.htm>. [25 Nisan 2003]
- (14) (2003). 10 Aralık Alfred Nobel öldü. Tarihte Bugün. <http://www.ntvmsnbc.com/news/123522.asp>. [25 Nisan 2003]